

KWARTAALBLAD VAN STICHTING RUIMTE - ROERMOND
December 2010 Jaargang 15 nummer 4 Waarde € 4,-

Ruimtelijk

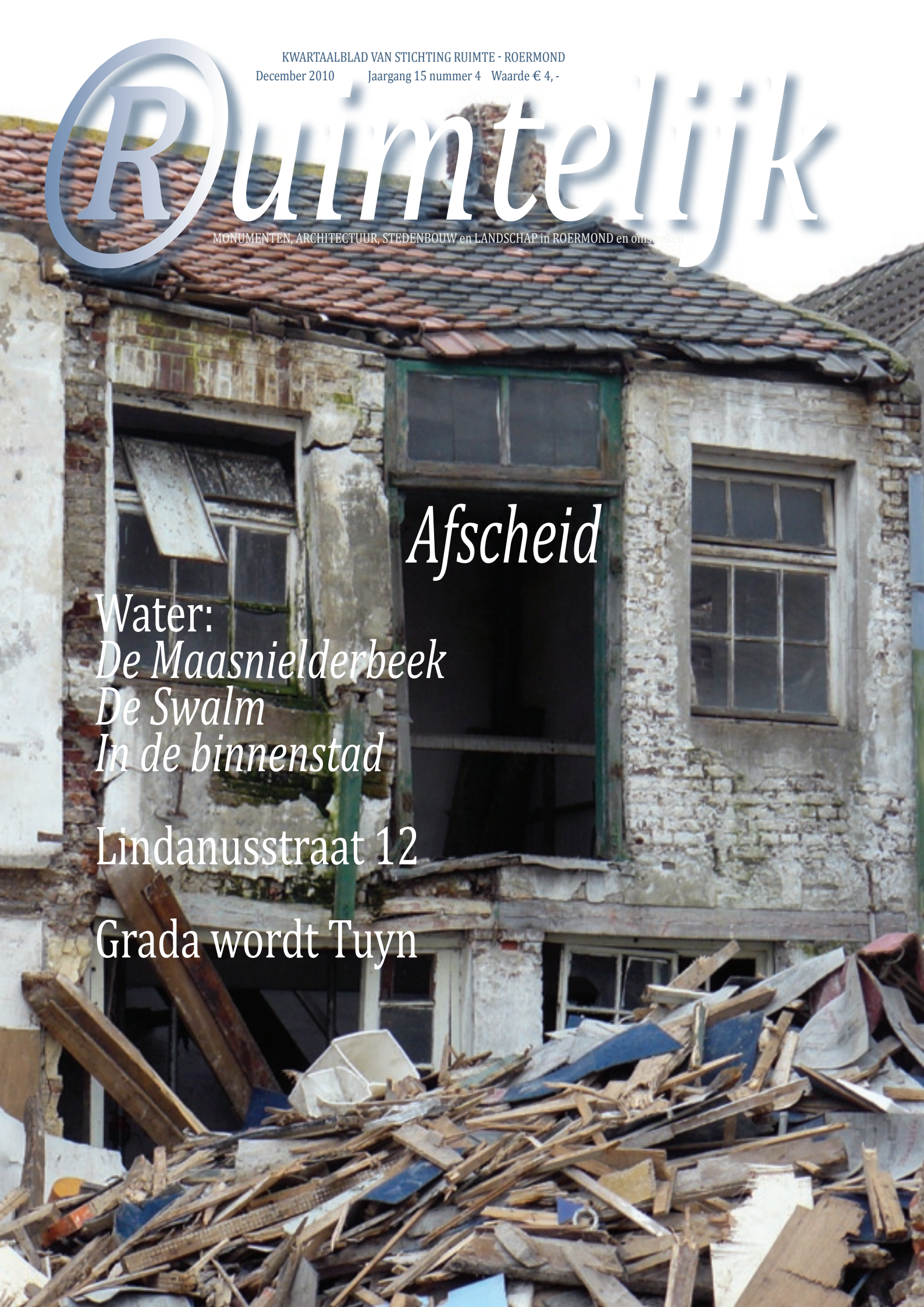
MONUMENTEN, ARCHITECTUUR, STEDENBOUW en LANDSCHAP in ROERMOND en omstreken

Afscheid

Water:
De Maasnielderbeek
De Swalm
In de binnenstad

Lindanusstraat 12

Grada wordt Tuyn

COLOFON

Ruimtelijk verschijnt viermaal per jaar en brengt nieuws, achtergronden en uiteenlopende opinies rond monumentenzorg, stedenbouw, ruimtelijke ordening en architectuur in Roermond en omgeving. Bestuursbijdragen vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Overname van artikelen is toegestaan nadat toestemming is verkregen en als bronvermelding wordt toegepast.

UITGAVE

Stichting Ruimte.
ISSN 1389-2606.

REDACTIE

Marianne Wulms-Hovens, Chris Roemen,
Bert Thomassen.

MEDEWERKERS

Leonard Fortuin, Dennis Janssen,
Lucien Jansen.

REDACTIE-ADRES

Munsterplein 28, 6041 HE Roermond,
tel. 0475-322618.

VORMGEVING

Bert Thomassen.

FOTOGRAFIE

Bert Thomassen, Chris Roemen,
Leonard Fortuin e.a.

VERSPREIDING

Per post of eigen bezorgers. Oude nummers zijn beperkt verkrijgbaar op het redactieadres of bij Boekhandel Boom, Neerstraat 31a, Roermond.

ABONNEMENTEN

€ 16,- per jaar, over te maken op
Rabobank 1423.96.680.

Bij meerdere abonnementen op één adres abonnementsprijs in overleg.

ABONNEMENTENADMINISTRATIE

Munsterplein 28, 6041 HE Roermond,
tel. 0475-322618.

BESTUUR STICHTING RUIMTE

Quint Lommen, Leonard Fortuin, Hein
Tilborghs, Lucien Jansen, Jan Grouls.

SECRETARIAATSADRES

Wijershoflaan 31, 6042 NK Roermond,
tel. 0475-350367.

E-MAIL

info@stichtingruimteroermond.nl

INTERNET

Reacties op *Ruimtelijk* en het beleid van de stichting kunnen ook via

www.stichtingruimteroermond.nl

Mede mogelijk gemaakt door ARS Grafisch.

DE SJTRAOTVAEGER

'Sjtraotvaegers' komen - als het goed is - overal, en zijn daardoor goed op de hoogte van het wel - en vooral - het wee in een (binnen-)stad. En ze schrijven graag columns. Een van hen veegt in Ruimtelijk 'de vloer aan.'

Mijn dagelijkse route begint op de Markt. Niet alleen omdat de heren en de dame bestuurders dat op prijs stellen en omdat daar de enige echte

bestuurdersingang is, maar ook omdat het stadhuis in mijn ogen de enige trouwlocatie in de stad zou moeten zijn. Nu weet ik wel dat er ondertussen op meer plaatsen in de stad getrouwd kan worden, maar dat beschouw ik als een tegemoetkoming aan de consument die helaas gewend is geraakt aan het idee dat hij/zij altijd en overal in tegemoet gekomen moet worden. Er zijn steden waar elke plek een trouwlocatie kan zijn, maar zo ver gaat ons liberale stadsbestuur gelukkig (nog) niet.

Tegenwoordig is het niet ongevaarlijk om de Markt te ontdoen van straatvuil. Geregeld moet ik mijn bakfiets, voorzien van twee levensgrote vuilnisbakken, naar de kant sleuren omdat er zo nodig weer een automobilist moet kijken of één van de twaalf 'flitsparkeerplaatsen' nog vrij is. Op zondag krioelt het er van de Ferrari's, maar waar die naar toe gaan of vandaan komen is me niet duidelijk. Het lijken me vooral dromers die een dergelijke auto besturen.

De flitsparkeerplaatsen zijn er gekomen toen de Markt heringericht werd. In de ogen van het toenmalige College waren ze absoluut noodzakelijk omdat er op de Varkensmarkt een Chinees afhaalrestaurant gevestigd is. Nu heb ik in het in Roermond wereldberoemde Dagblad De Limburger gelezen dat dit restaurant gaat sluiten en al gesloten is als u dit leest. Mij is ter ore gekomen dat dit besluit op de redactie van die krant paniek heeft veroorzaakt, aangezien daar in de loop van de tijd de gewoonte was ontstaan om in de lunchpauze in dat restaurant iets te gaan nuttigen of iets af te halen. Die gewoonte kunnen ze vooralsnog op hun buik schrijven en ze kunnen van geluk spreken dat zich in hun zeer directe omgeving onlangs een pizzeria annex ijssalon heeft gevestigd. De eigenaar ervan was vergeten een vergunning aan te vragen en daarom heeft de verbouwing van het pand wat langer geduurd dan gepland. Gelet op datgene waarmee ik veel mensen al etend over straat zie lopen, moet je daar nu de buik toch ook vol kunnen krijgen. Goed, het afval is mijn pakkie-an dat ruim ik dus allemaal op kosten van de gemeente op. Maar hoe lang nog, gelet op de bezuinigingen die ons ook in Roermond te wachten staan?

Maar wat ik zeggen wil, als de 'afhaalchinese' is verdwenen zijn de twaalf flitsparkeerplaatsen overbodig en kan de Markt eindelijk echt autovrij worden. Dat komt mijn veiligheid zeker ten goede. Wat mijn veiligheid trouwens niet bevordert zijn de 'concurrenten' die ook per bakfiets door de binnenstad jagen. Die zijn er niet op uit om mij mijn werk uit handen te nemen, maar hun bakfietsgedrag maakt ze van takkewijven tot bakkenwijven. Ze fietsen rond met een air alsof de hele binnenstad alleen van hen en hun peuters en kleuters is. Die peuters en kleuters zitten goed verpakt in een bak die in veel gevallen zelfs is voorzien van een zeil zodat ze zeker niet nat worden of door ongewenste zonnestralen gebruid. Aan het uiterlijk van deze bakkenwijven op weg naar de basisschool kan ik zien wat nu weer in de mode is. Wat me aan hen opvalt zijn de veel te grote zonnebrillen die 's morgens blijkbaar tot doel hebben te verbergen dat moeders nog niet is opgemaakt. 's Middags zijn ze dat wel en dan herken ik ze vaak niet meer.

Maar goed, volgende keer meer. Er wacht nog 'vaeg'werk.

De huidige vormgever van Ruimtelijk-stopt ermee. Dit is het laatste nummer van zijn hand. Na zeventien jaar Ruimte vindt Bert Thomassen het tijd worden voor andere dingen.

Bert Thomassen is Mister Ruimte. Vanaf het prille begin stak hij de meeste uren in werkgroep, stichting en kwartaalblad. Hij is de laatste van de vier initiatiefnemers van Ruimte die zijn functie(s) neerlegt: Henriëtte Janssen-Klaar, Willem Cartigny en ik stopten al eerder.

Bert (*Roermond, 1950*) vertrok in 1969 naar Utrecht en in 1974 naar Amersfoort voor zijn opleidingen. In die laatste stad oefende hij jarenlang als 'zelfstandige zonder personeel' het ambacht van grafisch vormgever uit, met winkel aan huis: Fool Service. In 1993 keerde hij terug naar de stad waar hij geboren en getogen is: 'Remunj'. En naar zijn jeugdliefde Marijke Creemers.

Bert en ik kenden elkaar nog uit onze middelbare schooltijd jaren. En toen we elkaar weer tegen kwamen bleek al snel dat diverse interesses nog altijd parallel liepen. Nu had de gemeente net dat jaar (1993) een strategienota gepresenteerd met de titel *Centrum in zicht* en de burgerij werd uitdrukkelijk uitgenodigd om mee te denken en haar mening te geven onder het motto *Roermond Aan Zet*. Dat was niet tegen dovemansoren gezegd de kortste keren hebben we diverse activiteiten ontplooid. In de stadsgids van 1993 stond nog steeds de *werkgroep Ruimte* vermeld (opgericht in 1977), terwijl deze actiegroep al sinds eind jaren tachtig niet meer actief was. We hebben de naam toen overgenomen en gebruikt voor onze activiteiten. In feite was dus sprake van een nieuwe werkgroep Ruimte en niet van een voortzetting van de oude werkgroep Ruimte.

INHOUD

- 1 Na afbraak van 'de Griek' aan de Roerkade waren in de Koolstraat kortstondig de restanten van de voormalige pijpenfabriek zichtbaar.
 - 2 Colofon; column
 - 3 Afscheid
- Water in 3 smaken:
- 4 *De Maasnielderbeek*
 - 6 *De Swalm*
 - 9 *Water in binnenstad*
- 10 Lindanusstraat 12
 - 12 Gradaterrein wordt Kapelse Tuyn
 - 14 Berichten en meer...
 - 16 Op de @ol 'Lopende zaken'

Nu Bert afscheid neemt van Ruimte grijp ik de gelegenheid aan om een drietal succesvolle wapenfeiten uit die begintijd van het tweede Ruimte nog eens op te halen. Omdat ze nergens vermeld staan, ter lering en vermaak, én omdat Berts bijdrage zo belangrijk was voor het wel-slagen ervan.

We waren beiden verantwoordelijk voor de inhoud maar ik klom in die tijd nog letterlijk in de pen en schreef nagenoeg onleesbare brieven. Bert maakte op zijn computer mooi vormgegeven brieven, compleet met illustraties en bijlagen.

In alle drie gevallen hieronder beschreven, is goed naar Bert en mij geluisterd en zijn onze suggesties - achteraf gezien - grotendeels gerealiseerd.

Het betrof een zienswijze naar aanleiding van de nota museumbeleid 1994, een zienswijze met betrekking tot de plannen om schouwburg de Oranjerie te veranderen in een theaterhotel (1995) en een inzending naar aanleiding van een prijsvraag om een kunstwerk te ontwerpen voor de Markt (1994).

- In de *Museumnota* werd het voornemen bekend gemaakt om het oude museumbeleid voort te zetten: het museum als een soort rariteitenkabinet of *grand bazar* met voor elk wat wils. Wij hielden als eersten een pleidooi voor een splitsing van het museum in een Cuypershuis (momenteel in uitvoering!) en een historisch stadsmuseum. Ons pleidooi om het Cuypershuis de provinciale museumstatus te geven is helaas niet gehonoreerd, daar zijn we nog steeds verdrietig over. Maar wat liet de gemeente om ervoor te ijveren dat het Cuypershuis als eerste in de Zuidelijke Nederlanden de status rijksmuseum verwerft?

- Het eerste ontwerp voor *het theaterhotel Van der Valk* was een bouwblok in de vorm van een schoendoos. Wij waren de eersten die een pleidooi hielden

voor de bouw van een toren. Op gepaste afstand van Munsterplein en Markt zou het nieuwe Kloosterwandplein daarmee ook een 'landmark' krijgen. Iets hoogs dus. Dat viel bij veel *leefhóbbbers van de sjtad* niet goed, maar de toren kwam er al had die wat ons betreft slanker gemogen: acht of zestienhoekig bijvoorbeeld. Toen het uiteindelijke ontwerp in de krant verscheen, heeft Bert daar nog vier maal op gevarieerd. Helaas tevergeefs. Een carrière als vormgever van torenspitsen werd in de kiem gesmoord. - Op de prijsvraag *Kunststopdracht voor de Markt* (een gezamenlijk project van de stichting 1880 en de gemeente in het voorjaar van 1994) kwamen 112 reacties. Honderdelf kunstenaars, én wij dus. Vier artiesten werden geselecteerd om een voorlopig ontwerp te maken maar geen van die ontwerpen werd gerealiseerd. Maar uiteindelijk werd de Markt jaren later heringericht nagenoeg volgens ónze ideeën uit 1994. Geen driedimensionaal accent of kunstwerk, dat heeft de Markt niet nodig. Wel was er nog een publieksactie nodig om de 19de eeuwse kasseien en de processieroute te redden. En ach, autovrij werd autoluw, je kunt nu eenmaal niet alles hebben.

Tijdens een bijeenkomst van Rura in november 1994 vond een forumdiscussie plaats met als thema '*Het gezicht van Roermond*'. Het ging over hoe het verder moest met de oude stad wat betreft nieuwbouw en restauratie. Daar maakten Bert (*op de foto links*) en ik (*op de foto rechts*) voor het eerst kennis met Willem Cartigny en Henriëtte Janssen-Klaar (*op de foto midden*). Wat daarna gebeurde en hoe Ruimte verder groeide, is beschreven in het boek *De luis in de pels* dat bij de tiende verjaardag van de stichting Ruimte verscheen. Bert, ontzettend bedankt.
Dennis Janssen

De Maasnielderbeek

De gemeente Roermond heeft het voornemen om de Maasnielderbeek te gaan herinrichten. Voordat we die plannen nader (kunnen) beschrijven, geven we een historisch kijkje.

Tekst en foto's BENOIT LOCHT

Op woensdag 6 januari 2010 werd een informatieavond gehouden over de herinrichting van de Maasnielderbeek. De gemeente Roermond lichtte toen plannen toe (Taken, 2009) om de groengordel langs de Maasnielderbeek te herinrichten. Met name betrof het de vijvers in de wijk Donderberg. Iets verderop (stroomopwaarts) is de Maasnielderbeek onderdeel van het beheersgebied van het waterschap Roer en Overmaas. Ook deze instelling heeft in recente tijd een deel opnieuw op de schop genomen – en met name het traject tussen het gehucht Straat en de Roermondse (voormalige) Wirosingel (Maris et. al.,1999).

In het artikel *Tussen Roerdal en Hoogterras* in het boek *Luis in de Pels*, uitgegeven bij gelegenheid van het 25 jarig bestaan van de Stichting Ruimte (Locht, 2008) is een samenvatting gegeven van de verschillende aardkundige elementen die de nieuwe gemeente Roermond rijk is. Hierin is ook ingegaan op het belang van deze kwetsbare en tevens ondergewaardeerde elementen. Een van deze elementen was de *Pleistocene Maasmeander* die rondom de Donderberg loopt. Het is in deze oude Maasloop dat de Maasnielderbeek sinds mensenheugenis stroomt. (Afbeelding 2, pag. 52 en afbeelding 10, pag. 62 in Locht, 2008).

EEN BEEK IN EEN GEOLOGISCH ERFGOED IN ROERMOND

Voetnoot

Bijgaand artikel is voor een groot deel gebaseerd op een intern rapport van het Waterschap Roer en Overmaas: Maris et al.,(1999). De delen uit die publicatie zijn cursief weergegeven en met toestemming van het Waterschap Roer en Overmaas geplaatst.

Afbeelding 1

KENSCHETS

De Maasnielderbeek is een Middenlimburgse terrasbeek. De oorsprong van de beek bevindt zich op ruim 28 meter boven NAP in het gebied 'Het Veen', gelegen aan de voet van het Rijn-hoogterras nabij het Elmpterwald (Duitsland)(het Veen/Blankwater). Circa twaalf kilometer verderop mondt de beek uit in de Maas bij Leeuwen op een hoogte van 14 meter boven NAP. Het stroomgebied van de beek ligt grotendeels in de Roerdalslenk en deels op de Peelhorst. Beide gebiedsdelen worden gescheiden door de Peelrandbreuk. Het stroomgebied is 2.575 hectare groot waarvan 900 hectare in Duitsland ligt.

GEOLOGIE

Tijdens de laatste Ijstijd, het Würmglaciaal, heeft de Maas enkele beddingen gevormd in het zogenaamde laagterras. De huidige loop van de Maasnielderbeek ligt voor een deel in zo'n voormalige Maasbedding. Op de Topografische en Militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden uit ±1850 is te zien dat de Maasnielderbeek ontspringt even ten noordoosten van Boukoul en de rand van een uitgestrekt veenheidecomplex volgt in zuidelijke richting. Van Asenray tot Straat doorsnijdt de beek een hoge rug en vanaf Straat volgt de beek de verlaten bedding van de Maas. Langs de beek, stroomafwaarts van Asenray, is medio 1840 al sprake van een agrarisch cultuurlandschap met weilanden, bouwland, knobomen, fruitweiden en relatief veel bebouwing. De beek

Afbeelding 2

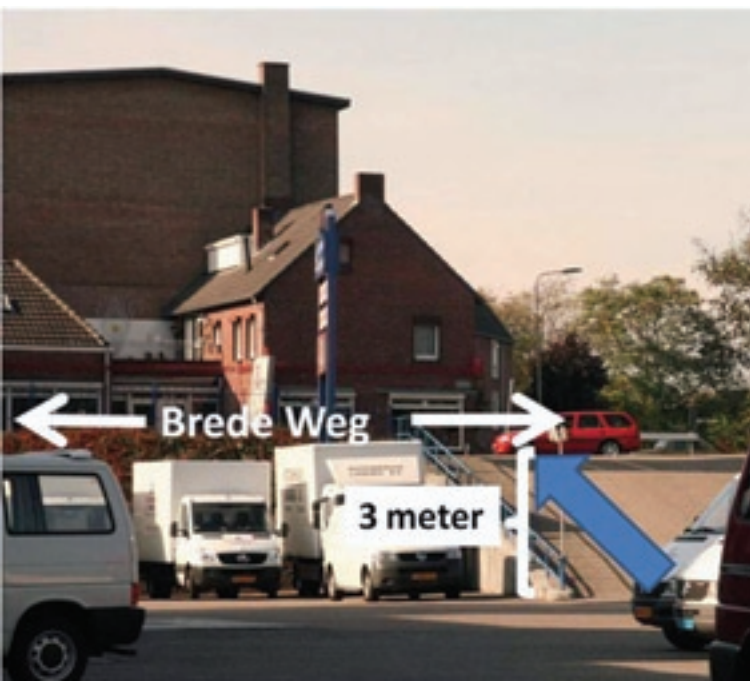
doorsnijdt de gehuchten 'Gebroek', 'Maesniel' en 'Leeuwen' en stroomt langs een viertal historische hoeves. Stroomafwaarts van Leeuwen (thans Leeuwen) ontmoet de beek een hoge oeverwal en maakt nog een ruime bocht naar het noorden om pas nabij Asselt in de Maas uit te monden. Op de nog oudere Tranchotkaart (afbeelding 1) uit circa 1800 is niet duidelijk te zien waar in het veen de oorsprong van de Maasnielderbeek precies ligt.

MENSENWERK

Op een kaartje uit 1869 staat een watermolen opgetekend bij Leeuwen. Kennelijk bood het beekje voldoende energie om een watermolen te exploiteren. Het is waarschijnlijk dat delen van de beekloop onder invloed van menselijke vergravingen tot stand zijn gekomen. De doorsnijding van de hoge rug tussen Asenray en Straat bijvoorbeeld is welhaast zeker mensenwerk vanuit het motief om het uitgestrekte veengebied langs de oostgrens 'droog te leggen'. Verder toont het occupatiepatroon en de aanwezigheid van de historische hoeves in het Maasnielderbeekdal dat al sedert eeuwen in zekere mate menselijk gebruik van het beekdal plaatsvond.

Pas op de Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000 uit ±1900 wordt voor het eerst de naam Maasnielderbeek genoemd. Bovenstrooms van Asenray zijn in vergelijking met de oudere kaarten meer gronden in cultuur genomen ten koste van het areaal veen. De oorspronkelijke bovenloop is van het systeem afgekoppeld en er is een greppel door 'Het Veen' gegraven welke nu als bovenloop van de Maasnielderbeek fungeert.

Afbeelding 3

Op de kaart zijn langs de beek enkele moerassige laagtes en natte weilanden zichtbaar. Vanaf Maasniel tot aan Leeuwen is de omgeving van de beek al goeddeels 'verstedelijkt'. Dat de beek toch tenminste plaatselijk een meanderend karakter had blijkt uit oude vergunningen. Zo krijgt Landbouwer Gerards, wonende op de hoeve Cornelishof, in 1920 vergunning voor het opruimen van 'hinderlijke kronkelingen en bochten' van de Maasnielderbeek nabij de hoeve.

In 1928 krijgt de gemeente Maasniel vergunning voor het 'vergraven en het maken van coupures (bochtafsnijdingen)' in een niet nader te achterhalen beekgedeelte. Een enigszins meanderend karakter heeft de Maasnielderbeek dus wel gehad.

De grootste veranderingen tijdens de twintigste eeuw vinden plaats in het brongebied en in de benedenloop. De rond 1900 al aangevangen ontginningswerkzaamheden rondom de oorsprong van de beek duren tot ±1965. Op dat moment is vrijwel alles in cultuur gebracht.

Er is een stelsel van greppels en slootjes in het gebied ontstaan die de voeding van de Maasnielderbeek hebben overgenomen van de voorheen uitgestrekte 'hoogveenspons'. Het kwelwater dat aan de voet van de terrasrand uittreedt en het veen heeft doen ontstaan, stroomt nu rechtstreeks door de Maasnielderbeek weg.

Via een kunstmatige kortsluiting met de Maas bij Leeuwen - omstreeks 1934 - wordt het laatste traject van de beek afgesneden, waardoor de beek ruim twee kilometer korter wordt. In de vijftiger jaren van de vorige eeuw start de delfstoffenwinning in het winterbed van de Maas. Later wordt de Maasnielderbeek in Roermond overkluisd en voor een deel verbreed en omgevormd tot stadsvijvers waarin het water kunstmatig wordt opgestuwd. De Middenloop van de beek, (...) ondergaat niet zoveel veranderingen. Het karakter van de beek en het grondgebruik in het beekdal bleven min of meer hetzelfde tot aan de herinrichting in 1992/1993.

WAT IS ER NOG TE ZIEN?

Uit bovenstaande blijkt dat de Maasnielderbeek een zeer gevarieerd aanzien heeft. Deels is de oude loop overkluisd, deels is er open water of in de vorm van gegraven vijvers, of in de vorm van een heringerichte beekloop tussen de Roertunnel en Straat/Asenray. In ieder geval is de mensenhand duidelijk in alle delen van haar loop zicht- en herkenbaar (afbeelding 2).

Toch zijn er naast deze menselijke ingrepen ook nog steeds de natuurlijke - en dus veel oudere - aspecten zichtbaar. Direct in het veld of indirect bijvoorbeeld aan de hand van toponiemen.

Wanneer men het stedelijke deel van de beek volgt via 'Gebroek' richting zuiden, ziet men aan de westzijde de hoge terrasrand waarover de Bredeweg zo'n 2 meter hoger loopt (bij Autoverhuur Limburg b.v. goed te zien, afbeelding 3). Deze steilrand is langs de gehele weg ('Gebroek' duidt op voormalig moerassig en nat terrein) te volgen als een hoge rug. Op een gegeven moment loopt er een kleine weg naar rechts die 'Olieberg' heet. 'Berg' om aan te geven dat men echt omhoog gaat, de steilrand op!

'Gebroek' en dan de 'Heistraat' volgend, blijven ons aan de oost- en noordzijde de vijverpartijen (afbeelding 4 op pagina 6) volgen die in de oude Maasloop zijn gelegen en op deze manier op fraaie wijze in herinnering brengen dat 'Moeder Maas' hier ooit haar werk deed.

De nieuwe uitgang van de Roertunnel is precies in de

steilrand uitgegraven die hierna in een grote bocht naar het noorden afbuigt en minder zichtbaar wordt. Hierna vervolgt men de beek stroomopwaarts richting Straat en Asenray, waar deze door een bijzonder fraai landschap loopt met op de achtergrond (in oostelijke richting) de hoge landduinen van het Luzenkamp.

Een goed voorbeeld van de grillige loop van de vroegere Maas en dus ook van de monding van de Maasnielderbeek bij Leeuwen, wordt duidelijk aan de hand van de kaartjes welke onder het toponiem 'Aanwasserstraat' (Weg naar de nieuwe aanwas, nu Borgeind) worden toegelicht door de auteurs van de prachtige en zeer interessante site *Maasniel in historisch Perspectief* <http://www.maasniel.nl/index.html>.

In mijn verhaal voor *De luis in de pels* heb ik er indertijd op gewezen dat het behoud, maar vooral ook het beheer van dergelijke elementen van groot belang is voor de kwaliteit van het landschap en daardoor ook voor de leefbaarheid. Denk aan recreatie, visuele en biologische diversiteit (seizoenen), spannende speelruimte voor kinderen etcetera. Dat geldt nog steeds. <

Literatuur

Taken Landschapsarchitectuur en Ecologie-2009. Herinrichting Parkzone Maasnielderbeek. 6 pag.

Maris, M. (red.), B. Peters en G. Kurstjens-1999. *De Maasnielderbeek in Roermond: ervaringen met natuurlijke inrichting en begrazingsbeheer. Waterschap Roer en Overmaas, Stichting ARK en Zuiveringschap Limburg. Sittard; Waterschap Roer en Overmaas. Intern rapport. 49 pag.*

Locht, B.J.M.L.-2008. *Tussen Roerdal en Hoogterras. Aardkundige monumenten in Roermond ondergewaardeerd? In: De luis in de Pels, Stichting Ruimte: 22 pp.*

Voor historisch geografische informatie rond de Maasnielderbeek is de volgende site interessant:

<http://www.maasniel.nl/index.html>

Voor de oude kaarten van het gebied zie:

<http://watwaswaar.nl/>

Vijverpartij in de Donderberg

De SWALM

Schloß Tüschbroich. Links het restant van de burcht uit de twaalfde eeuw.

Tekst en foto's CHRIS ROEMEN

Een zondagmorgen in het Duitse gehucht Tüschbroich, een paar kilometer ten zuiden van Wegberg. In het dorp zelf is geen klap te beleven, maar de parkeerplaats bij het kasteel even buiten de bebouwde kom is bomvol. Historisch toerisme is het niet, de drukte heeft meer te maken met de fraaie oude watermolen om de hoek, die al sinds de negentiende eeuw een bekende Gaststätte is. Binnen zitten tientallen gasten aan de brunch.

In het moerassige broekbos hier vlakbij ontspringt de Swalm, om vervolgens 33 kilometer over Duits grondgebied te stromen, bij Brüggden de grens over te steken en na nog eens dertien kilometer uit te monden in de Maas.

Een wandeltocht langs de Swalm maakt iets duidelijk over hoe vroeger in de streek werd gewoond en gewerkt. Het eerste wat dan opvalt zijn de vele watermolens.

ET VLAESLAND

Aan de wijers (molenvijvers) bij *Schloß Tüschbroich* liggen al de eerste watermolens die we tijdens onze tocht langs de Swalm tegenkomen. Daarvan is de *Ölmühle* met haar fraaie vakwerk, rieten dak en idyllische ligging al direct een van de mooiste. Minstens 25 molens stonden er in de loop van de eeuwen langs de Swalm, en daarvan zijn er nu nog steeds twintig te zien. Sommige hebben een geschiedenis die terug gaat tot de late middeleeuwen. Zo was de *Borner Mühle* al sinds de twaalfde eeuw bezit van het klooster Skt. Pantaleon in Keulen. Ook langs de

zijbeken stonden nog eens minstens vijftien molens, een aantal dat duidt op een imposant industrieel verleden.

De watermolens langs de Swalm werden op de eerste plaats gebouwd voor de verwerking van vlaszaad, en deden pas in tweede instantie dienst als korenmolen. De Swalmmolens waren vooral oliemolens, die lijnzaadolie produceerden uit het vlaszaad. Vanaf de middeleeuwen tot ver in de negentiende eeuw was vlas een van de belangrijkste landbouwgewassen van de streek. Aan de Duitse kant van de grens werd gesproken van 'et Vlaesland'. Maar ook rond Roermond kleurden veel velden in de zomer blauw van de frêle vlasbloempjes, die je nu nog maar sporadisch ziet en ook 'bij ons' zijn oude watermolens oorspronkelijk vaak ingericht als oliemolens (bijv. de Ursulamolen bij Nunhem en de Friedessesmolen in Neer). De olie diende als smeermiddel en als lampenolie, maar werd ook gebruikt bij de productie van verf en zeep.

De olieproductie langs de Swalm zou in de hoogtijdagen, rond 1800, op ongeveer 15.000 liter per dag hebben gelegen. Dat was zoveel dat de prijs op de belangrijke oliemarkten in Keulen en Antwerpen sterk beïnvloed werd door 'Swalmolie'. Behalve voor de olie-industrie was vlas ook belangrijk in de textielindustrie, want van de stengel wordt linnen gemaakt. Ook voor Roermond (halverwege de negentiende eeuw nog in de top drie van Nederlandse textielsteden) was vlas om die reden niet onbelangrijk. In 1830 waren hier 46 linnenwevers werkzaam. Nog in de jaren 1930 was in het Vrijveld linnenweverij Elias actief.

Voor de loop van de Swalm had de bouw van de molens verstrekkende gevolgen: om de watertoevoer zo gelijkmatig mogelijk te houden, werden vooral op Duits grondgebied grote delen van de beek gekanaliseerd, en werden er grote wijers aangelegd (bijvoorbeeld de Harik See).

Vlas verdween uit het landschap omdat de plant het (net als bijvoorbeeld hennep) moest afleggen tegen de goedkopere katoen, concurrentie uit België en de nieuwe synthetische vezels. Met de groeiende vraag naar duurzame vezels is de plant tegenwoordig echter bezig aan een come back. Vooral in de automobiel industrie is de vraag naar linnen (en hennep) groeiend. Mogelijk leidt dit op termijn ook weer tot een groter vlasareaal.

GRENSRIVIER

Eeuwenlang vormde de Swalm een deel van de grens tussen het Gelderse Overkwartier (met hoofdstad Roermond) en het hertogdom Jülich. Mogelijk hebben ook de mottes (door de mens opgeworpen heuvels waarop ooit een versterkte vesting stond) die in dit gebied opvallend veel voorkomen te maken met de grensligging. In elk geval had Schloß Tüschbroich, dat in de middeleeuwen >

De molen van Brempt, een van de veertig die langs de Swalm en haar zijtakken stonden.

steilrand uitgegraven die hierna in een grote bocht naar het noorden afbuigt en minder zichtbaar wordt. Hierna vervolgt men de beek stroomopwaarts richting Straat en Asenray, waar deze door een bijzonder fraai landschap loopt met op de achtergrond (in oostelijke richting) de hoge landduinen van het Luzenkamp.

Een goed voorbeeld van de grillige loop van de vroegere Maas en dus ook van de monding van de Maasnielderbeek bij Leeuwen, wordt duidelijk aan de hand van de kaartjes welke onder het toponiem 'Aanwasserstraat' (Weg naar de nieuwe aanwas, nu Borgeind) worden toegelicht door de auteurs van de prachtige en zeer interessante site *Maasniel in historisch Perspectief* <http://www.maasniel.nl/index.html>.

In mijn verhaal voor *Luis in de pels* heb ik er indertijd op gewezen dat het behoud, maar vooral ook het beheer van dergelijke elementen van groot belang is voor de kwaliteit van het landschap en daardoor ook voor de leefbaarheid. Denk aan recreatie, visuele en biologische diversiteit (seizoenen), spannende speelruimte voor kinderen etcetera. Dat geldt nog steeds.

Literatuur

Taken Landschapsarchitectuur en Ecologie-2009. Herinrichting Parkzone Maasnielderbeek. 6 pag.

Maris, M. (red.), B. Peters en G. Kurstjens-1999. *De Maasnielderbeek in Roermond: ervaringen met natuurlijke inrichting en begrazingsbeheer. Waterschap Roer en Overmaas, Stichting ARK en Zuiveringschap Limburg. Sittard; Waterschap Roer en Overmaas. Intern rapport. 49 pag.*

Locht, B.J.M.L.-2008. *Tussen Roerdal en Hoogterras. Aardkundige monumenten in Roermond ondergewaardeerd? In: Luis in de Pels, Stichting Ruimte: 22 pp.*

Voor historisch geografische informatie rond de Maasnielderbeek is de volgende site ook interessant:

<http://www.maasniel.nl/index.html>

Voor de oude kaarten van het gebied zie;

<http://watwaswaar.nl/>

De SW

Schloß Tüschenbroich. Links

Tekst en foto's CHRIS ROEMEN

Een zondagmorgen in het Duitse gehucht Tüschenbroich, een paar kilometer ten zuiden van Wegberg. In het dorp zelf is geen klap te beleven, maar de parkeerplaats bij het kasteel even buiten de bebouwde kom is bomvol. Historisch toerisme is het niet, de drukte heeft meer te maken met de fraaie oude watermolen om de hoek, die al sinds de negentiende eeuw een bekende Gaststätte is. Binnen zitten tientallen gasten aan de brunch.

In het moerassige broekbos hier vlakbij ontspringt de Swalm, om vervolgens 33 kilometer over Duits grondgebied te stromen, bij Brünnen de grens over te steken en na nog eens dertien kilometer uit te monden in de Maas.

Een wandeltocht langs de Swalm maakt iets duidelijk over hoe vroeger in de streek werd gewoond en gewerkt. Het eerste wat dan opvalt zijn de vele watermolens.

ET VLAESLAND

Aan de wijers (molenvijvers) bij *Schloß Tüschenbroich* liggen al de eerste watermolens die we tijdens onze tocht langs de Swalm tegenkomen. Daarvan is de *Ölmühle* met haar fraaie vakwerk, rieten dak en idyllische ligging al direct een van de mooiste. Minstens 25 molens stonden er in de loop van de eeuwen langs de Swalm, en daarvan zijn er nu nog steeds twintig te zien. Sommige hebben een geschiedenis die terugreikt tot de late middeleeuwen. Zo was de *Borner Mühle* al sinds de twaalfde eeuw bezit van het klooster Skt. Pantaleon in Keulen. Ook langs de

SWALM

het restant van de burcht uit de twaalfde eeuw.

zijbeken stonden nog eens minstens vijftien molens, een aantal dat duidt op een imposant industrieel verleden.

De watermolens langs de Swalm werden op de eerste plaats gebouwd voor de verwerking van vlaszaad, en deden pas in tweede instantie dienst als korenmolen. De Swalmmolens waren vooral oliemolens, die lijnzaadolie produceerden uit het vlaszaad. Vanaf de middeleeuwen tot ver in de negentiende eeuw was vlas een van de belangrijkste landbouwgewassen van de streek. Aan de Duitse kant van de grens werd gesproken van 'et Vlaesland.' Maar ook rond Roermond kleurden veel velden in de zomer blauw van de frele vlasbloempjes, die je nu nog maar sporadisch ziet en ook 'bij ons' zijn oude watermolens oorspronkelijk vaak ingericht als oliemolens (bijv. de Ursulamolen bij Nunhem en de Friedesseemolen in Neer). De olie diende als smeermiddel en als lampenolie, maar werd ook gebruikt bij de productie van verf en zeep.

De olieproductie langs de Swalm zou in de hoogtijdagen, rond 1800, op ongeveer 15.000 liter per dag hebben gelegen. Dat was zoveel dat de prijs op de belangrijke oliemarkten in Keulen en Antwerpen sterk beïnvloed werd door 'Swalmolie'. Behalve voor de olie-industrie was vlas ook belangrijk in de textielindustrie, want van de stengel wordt linnen gemaakt. Ook voor Roermond (halverwege de negentiende eeuw nog in de top drie van Nederlandse textielsteden) was vlas om die reden niet onbelangrijk. In 1830 waren hier 46 linnenwevers werkzaam. Nog in de jaren 1930 was in het Vrijveld linnenweverij Elias actief.

Voor de loop van de Swalm had de bouw van de molens verstrekkende gevolgen: om de watertoevoer zo gelijkmatig mogelijk te houden, werden vooral op Duits grondgebied grote delen van de beek gekanaliseerd, en werden er grote wijers aangelegd (bijvoorbeeld de Harik See).

Vlas verdween uit het landschap omdat de plant het (net als bijvoorbeeld hennep) moest afleggen tegen de goedkopere katoen, concurrentie uit België en de nieuwe synthetische vezels. Met de groeiende vraag naar duurzame vezels is de plant tegenwoordig echter bezig aan een come back. Vooral in de automobielenindustrie is de vraag naar linnen (en hennep) groeiend. Mogelijk leidt dit er op termijn ook weer tot een groter vlasareaal.

GRENSRIVIER

Eeuwenlang vormde de Swalm een deel van de grens tussen het Gelderse Overkwartier (met hoofdstad Roermond) en het hertogdom Jülich. Mogelijk hebben ook de mottes (door de mens opgeworpen heuvels waarop ooit een versterkte vesting stond) die in dit gebied opvallend veel voorkomen te maken met de grensligging. In elk geval had Schloß Tüschenbroich, dat in de mid-

De molen van Brempt, een van de veertig die langs de Swalm en haar zijtakken stonden.

deleeeuwen onder Wassenberg viel, in de middeleeuwen nadrukkelijk een strategische functie tegenover het direct aangrenzende Gelderse gebied (Gillissen, 37). De opvallend grote motte in de wijer zal een soortgelijke functie hebben gehad. Overigens dateert het slot dat we nu nog kunnen zien, pas uit de 17e/18e eeuw, van het oorspronkelijke kasteel uit de

twaaftde eeuw is slechts een gedeelte van een toren bewaard gebleven.

Verder stroomafwaarts lagen direct naast of vlakbij de Swalm nog meer verdedigingswerken. In Wegberg-Gripekoven lag het kasteel van de heren van Gripekoven. Tegen de roofridders die zich daar vestigden, trok in 1354 een alliantie van Gelder en Gulick, de aartsbisschop van Keulen en de steden Keulen en Aken ten strijde. Zeven weken had die coalitie nodig om de roofridders van Gripekoven op de knieën te dwingen. Van het kasteel is alleen nog de motte bewaard gebleven.

Verderop langs de Swalm liggen nog *Burg Bruggen*, het fraaie waterkasteel *Schloß Dilborn*, kasteel *Hillenraedt*, de *Ouborgh* bij Swalmen en mottes in Born, Brempt, en Beeck.

Ook het *Spansch Hüske* bij de Pannemühle, de grootste oliemolen langs de Swalm, verwijst nog naar het verleden als grensrivier. Het uit de 17de eeuw daterende vakwerkhuisje diende vroeger als tolhuis tussen Spaans Gelder en het hertogdom Jülich.

BOERDERIJEN

Vakwerk treffen we ook op andere plaatsen aan. In het dorp Schwaam staan, net als even verderop in Rickelrath, verschillende vakwerkhuisen met rietdak. Het vakwerk is niet met leem gevuld maar met baksteen. Een van de interessantste is de uit 1616 daterende *Hof Gerkens* in Schwaam, die voor een boerenwoning niet alleen uitzonderlijk oud is maar ook architectonisch van belang omdat ze

Hof Gerkens in Schwaam, een rietgedekte boerderij uit 1616.

elementen van de Nederduitse en Middenduitse boerderijstijl in zich verenigt: in essentie is het een hallenboerderij in Nederduitse stijl waarin woon- en opslagruimte (spijker) samen met stalruimte onder één dak zijn samengebracht. De ingang ligt echter niet aan de gevelzijde, maar op de kopse kant. Vanaf de straat lijkt alleen het vakwerk op de verdieping behouden, maar aan de achterzijde is het nog compleet. Het jaartal 1744 op de gevel verwijst niet naar het bouwjaar, maar naar het jaar van renovatie, waarbij dit oorspronkelijke vakwerk werd vervangen door steen.

Mooie boerderijen liggen ook aan de Nederlandse kant van de grens: van hoeve *De Hout*, in de buurt van het Groenewoud, gaat de geschiedenis terug tot in de veertiende eeuw. Dat geldt ook voor de verder stroomafwaarts gelegen hoeves *Genoehof* (de noeën = nieuwen hof) en *Genaenhof* (den aajen = ouden hof). Deze laatste zou in 1376 door de broers Werner en Robinus van Swalmen en de echtgenote van eerstgenoemde zijn overgedragen aan het datzelfde jaar gestichte kartuizerklooster in Roermond.

Hoog water bij de ruines van de Oudenborgh in Swalmen. Wateroverlast was in de veertiende eeuw waarschijnlijk een van de redenen om de burcht te verlaten.

Water in binnenstad

Tekst HARRY H. TOLKAMP

Met dank aan het Waterschap Roer en Overmaas voor de foto's.

Hoog water op de Roer is eeuwenlang een bedreiging van de Roermondse binnenstad geweest. Zowel bij de eerste molen (de Hammolen) bij de Rode brug over de toenmalige Roer, nu de Hambeek, als bij de vele molens aan de Nieuwe Roer of Molentak tussen Hattem en de Voorstad (nu de stedelijke Roer genoemd) sloegen met regelmaat het water rad en de stuwwerken weg. Soms bezweek zelfs de volledige molen onder het watergeweld en was herbouw noodzakelijk. Molens behoorden tot de duurste investeringswerken in die tijd, reden te meer om de klanten aan je te verplichten, wat de leenheer dan ook met geweld bewerkstelligde. In die tijd volgde de Roer de loop van de huidige Hambeek en de huidige Maas (de toenmalige Maas lag verder naar het westen) om ter hoogte van Mijnheerkens in de Maas uit te monden. Ook bij deze monding stond een molen.

In de loop der jaren zijn de molens op de Roer allemaal verdwenen en is de belangrijkste molentak gedempt om plaats te maken voor de Burgemeester Geuljanslaan. Al meer dan 700 jaar geleden werd de Nieuwe Roer aangelegd om de stuwen en molens dichterbij de stad te kunnen bouwen. De Hammolen kreeg daardoor te weinig water en werd verlaten/verplaatst. De laatste molen op de Roer was de meelmolen van Smeets die in 1920 plaats maakte voor de waterkrachtcentrale van de ECI.

Piekafvoeren zijn van alle tijden, maar tegenwoordig probeert het Waterschap Roer en Overmaas samen met het Wasserverband Eifel-Rur de afvoer zo goed mogelijk te reguleren en de overlast en schade tot een minimum te beperken.

STROOMGEBIED

De Roer ontspringt in de Hoge Venen en stroomt via de Eifel richting Nederland, waar de rivier bij Vlodrop ons land binnen komt. Van de totale lengte van 165 km bevindt zich slechts de laatste 21,5 km in Nederland. In oppervlakte van het stroomgebied betekent dit dat de eerste 150 km² in Wallonie ligt (4,5 %), 2.090 km² in Duitsland (89 %) en 100 km² in Nederland (6,5 %). Dit betekent dan ook dat het gedrag van de Roer in Nederland voor een groot deel wordt bepaald door hetgeen zich in Duitsland afspeelt. Een zeer bepalende factor voor het karakter van de Roer wordt dan ook gevormd door de stuwmeren in de Duitse

Eifel. Stuwmeren die worden gebruikt voor drinkwater en waterkracht, maar voor een groot deel ook om de afvoer van de Roer te reguleren. Het toestromende water wordt hier verzameld en op gecontroleerde wijze doorgelaten. Dit heeft tot gevolg dat de watertoevoer richting Nederland voor een belangrijk deel kunstmatig geregeld wordt. Deze kunstmatige toevoer zorgt ervoor dat de hoeveelheid water die Nederland binnenstroomt veel minder fluctueert dan wanneer er geen stuwmeren zouden zijn. De Roer voert nu eigenlijk altijd een behoorlijke hoeveelheid water (tenminste zo'n 8-10 m³/s), omdat in droge tijden de watervoorraad in de bekkens wordt gebruikt om extra water door de Roer te laten stromen. Ten tijde van hoog water zorgen de stuwmeren juist voor minder water door de piekafvoeren te dempen.

HOOG WATER

Ondanks dat de stuwmeren de wateroverlast bij hevige regenval verminderen, kan de Roer nog wel degelijk voor problemen zorgen. Om te voorkomen dat de stuwmeren vol raken en over gaan lopen moet altijd een bepaalde hoeveelheid water doorgelaten worden, ook als het gedurende langere tijd veel regent. Daarnaast voeren zijbeken als de Kahl, de Inde en de Worm veel water naar de Roer. Het kan dan ook gebeuren dat bij Vlodrop de Roer met zo'n 135 m³/s water Nederland binnenstroomt. In zulke 'hoogwatersituaties' bestaat er intensief contact met de Duitse waterbeheerders. Om tijdig te weten welke waterafvoeren we in Nederland kunnen verwachten, wordt het waterschap geïnformeerd over de situatie bij de stuwmeren en kan via de computer worden afgelezen welke afvoeren in de Roer in Duitsland gemeten worden. Met deze gegevens kunnen vervolgens prognoses worden gedaan waar mogelijk wateroverlast ontstaat en waar maatregelen getroffen dienen te worden.

OVERSTROMINGEN

In de dorpen en steden en bij infrastructuur (zoals wegen en bruggen) zijn maatregelen getroffen om overstromingen te voorkomen. In het buitengebied in Limburg mag de Roer

Binnenstad Roermond goed beschermd tegen hoogwater

buiten haar oevers treden (inunderen). Dit gebeurt gemiddeld een paar keer per jaar. Bij hoogwater is het belangrijk dat deze gebieden onderlopen om de watertoevoer richting Roermond en de Maas zo beperkt mogelijk te houden. Om te waarborgen dat deze gebieden kunnen blijven onderlopen, heeft het Waterschap Roer en Overmaas ze vastgelegd als inundatiegebied: in deze gebieden mag niets gebouwd of gestort worden dat invloed heeft op de waterstroming. Denk daarbij aan huizen, schuurtjes, bruggen, het storten van grond of puin enzovoorts. Er wordt alles aan gedaan om schade door overstromingen te voorkomen. Zo zijn in 1996 in Roermond grootschalige verbeteringswerken uitgevoerd om het water van de Roer probleemloos te kunnen afvoeren. Bij het politiebureau aan de Andersonweg is een *balgstuw* geplaatst die het Roerwater verdeelt over de stedelijke Roer en de Hambeek. Bij hoog water wordt zoveel mogelijk Roerwater via de Hambeek naar de Maas geleid om te voorkomen dat de binnenstad van Roermond overstroomt.

SLUISDEUREN VERVANGEN SCHOTTEN

Om bij hoogwater van de Maas terugstuwing vanuit de Maas naar de Roer te voorkomen werd tot 2008 de Roer aan de Looskade (bij de uitmonding in de Maas) en de Burgemeester Geuljanslaan afgedamd. Dit gebeurt met grote metalen schotten van 9 meter lengte en 2 meter hoogte. De schotten werden met een hoogwerker naast en op elkaar geplaatst, waardoor de afdamming de gewenste vorm kreeg. In het afgedamde deel werden kwelwaterpompen geplaatst.

In 2008 werden deze demontabele schotstuwten op beide locaties vervangen door automatische sluisdeuren. Daarmee is de veiligheid verder toegenomen omdat er bij dreigend hoogwater geen dure en zware klus onder tijdsdruk hoeft te worden uitgevoerd, maar één druk op de knop dan in feite voldoende is om de binnenstad te beschermen tegen hoogwater vanuit de Maas.

GROENE RIVIER

Als de Maas hoog staat én de Hambeek zijn maximale afvoer heeft bereikt, wordt als laatste bestrijdingsmiddel de zogeheten groene rivier in werking gezet. Deze droge bedding loopt parallel aan de Burgemeester Höppenerlaan en leidt het Roerwater voor de afdamming aan de Burgemeester Geuljanslaan naar de Maas en ontziet daarmee de binnenstad van Roermond. Voor deze drastische maatregel moet een dijk, een weg en een parkeerterrein worden opgebroken. Tot nu toe is dit gelukkig nog niet nodig geweest.

BELEID

Behalve de maatregelen die nodig zijn bij hoge afvoeren, worden ook voorzieningen getroffen om de Roer bij 'gewone' omstandigheden aan haar functie te laten voldoen. Zo zorgen de regelbare stuwconstructies in Roermond er voor dat de aangelegde vistrap voldoende water krijgt, dat de ECI-centrale kan functioneren en dat het waterpeil voor alle belanghebbenden zo optimaal mogelijk is. Het behoort tot het beleid van het Waterschap Roer en Overmaas om het unieke meanderende karakter van de Roer te behouden en te versterken. Hiertoe worden de oevers zo veel mogelijk vrijgelaten en oeverbeschoeiingen en puinstortingen worden waar mogelijk verwijderd. Ook wijst het waterschap zogenaamde meanderzones langs de Roer aan. Hiermee wordt via wetgeving geregeld dat geen handelingen verricht mogen worden die het meanderproces nadelig zouden kunnen beïnvloeden. Allemaal maatregelen om te waarborgen dat de Roer die mooie rivier blijft die zij nu is.

WONEN IN EEN GLAZEN HUIS

Tekst MARIANNE WULMS-HOVENS
Foto's LEONARD FORTUIN

Huisarts Henk de Vries en zijn eega verkeren in een unieke positie: zij wonen als het ware in een glazen huis dat verbonden is met de glazenierkunst. Iedereen die de hal van de dokterspraktijk beziet, kan ervaren wat hen bezighoudt. Dit maakt hen allerm minst kwetsbaar, integendeel. De bewoners dragen de stadsgeschiedenis een warm hart toe. Helma Brassé heeft tientallen opnames gemaakt die oorspronkelijk bedoeld waren als aankleding van de hal.

Lindanusstraat

Helma licht toe: 'Roermond heeft veel mooie details waar anders aan voorbij gegaan wordt. We hadden deze fotocollage bedoeld als een wisselentoonstelling, maar het maakt bij bezoekers veel verhalen los'. Ook toeristen geven blijk van hun belangstelling.

Ook na de verhuizing van de praktijk naar het gezondheidscentrum 'Aan de Singel' in de H. Geestkerk in 2011 blijft de bijzondere hal te bezichtigen. Het pand zelf zal zoveel mogelijk in de oorspronkelijke 19e eeuwse staat teruggebracht worden.

Henk de Vries en Helma Brassé hebben als eersten gevolg gegeven aan de oproep in Ruimtelijk van september 2010 om een infopaneel te sponsoren. Deze tekstborden op monumentale panden geven snel informatie over de geschiedenis en de cultuurhistorische waarde.

Het pand Lindanusstraat 12 is het geboortehuis van de bekende Roermondse glazenier Joep Nicolas (1897-1972). Een ingemetselde steen in de voorgevel herinnert aan dit wapenfeit. Glas in lood is sinds de 10e eeuw in trek als beeldverhaal, vaak om bijbelse vertellingen te illustreren in kerkeramen. Voor analfabeten was het een uitkomst: alle details uit de overlevering werden zichtbaar in fraai gekleurd glas met een aparte uitstraling door de lichtinval.

Twee redacteuren van Ruimtelijk gingen op pad om dit eigentijdse beeldverhaal samen te stellen dat 'het Roermondgevoel' perfect weergeeft.

12

Het pand Lindanusstraat 12 is in 1894 ontworpen door architect Emmanuel Corbey in een laat 19e eeuwse eclectische bouwstijl. Het pand is voorzien van rijke stucdecoraties rond de ramen op de eerste en tweede bouwlaag. De souterrainramen zijn van tralies voorzien. In de eerste bouwlaag is een houten rondboogvormige deur met smeedijzeren rooster. Een zadeldak met pannen voltooit de opbouw.

De achtergevel is 'gesigneerd' met een herinnering aan het woonhuis dat oorspronkelijk gebouwd werd voor burggraaf ('Vicomte') Ernest van Aefferden. Een sfeervol herfsttafereel wordt gevormd door de vele tamme kastanjes rond de in ere herstelde put in de stadstuin.

De 'echt Remunjse' fotohal is een aardige binnenkomer voor patiënten en passanten. Op de foto's (in identieke houten lijstjes) zijn prachtige gevelfragmenten te zien van Huis De Kar in de Brugstraat en pand Cillekens Dreessens en ook van Jugendstilhuizen, geveldecoraties, het tegeltablauw van 'Je maintiendrai' op het oude kadaster en natuuroptnamen. Het nostalgisch gevoel wordt versterkt door de houten kloosterbank.

Aan de achterzijde in het trapportaal is in een glas-in-loodraam een hommage aan Rembrandt van Rijn en Rubens aangebracht door Frans Nicolas jr. (1855-1928). De datering van het raam is rond 1875. In die tijd werden niet alleen kerkvensters vervaardigd, maar ook profaan werk. Met broer Charles leidde Frans jr. het atelier: 'F. Nicolas en Zonen', opgericht door Frans Nicolas sr. (1826-1894). De glazeniers Nicolas speelden een belangrijke rol in de herleving van de glasschilderkunst.

Helma Brassé 'zit nog lang niet aan haar glazen plafond', gezien de vele objecten in haar atelier in het souterrain. Frans Nicolas Junior – de maker van het gangraam – had grote affiniteit met glas. Voor Helma heeft de voorgeschiedenis van het pand zeker inspirerend gewerkt. Na een creatief begin met fotografie raakte zij als bewoonster van het pand vanaf 1993 in de ban van glas.

Gradaterrein wordt

Tekst MARIANNE WULM-HOVENS

Tijden veranderen, bedrijven sluiten en voormalige fabrieksterreinen worden bouwrijp gemaakt. Zo kan er in Roermond Zuid achter de Kapellerlaan aan het Schoolpad een nieuwe woonwijk gerealiseerd worden op 'historische grond'. Met de benaming 'Kapelse Tuyn' zal het Grada tijdperk allerm minst gedegradeerd zijn, maar deel uitmaken van het geheugen van de stadsgeschiedenis.

VAN KATHOLIEK-SOCIAAL ZORGCOMPLEX TOT DE GRADA

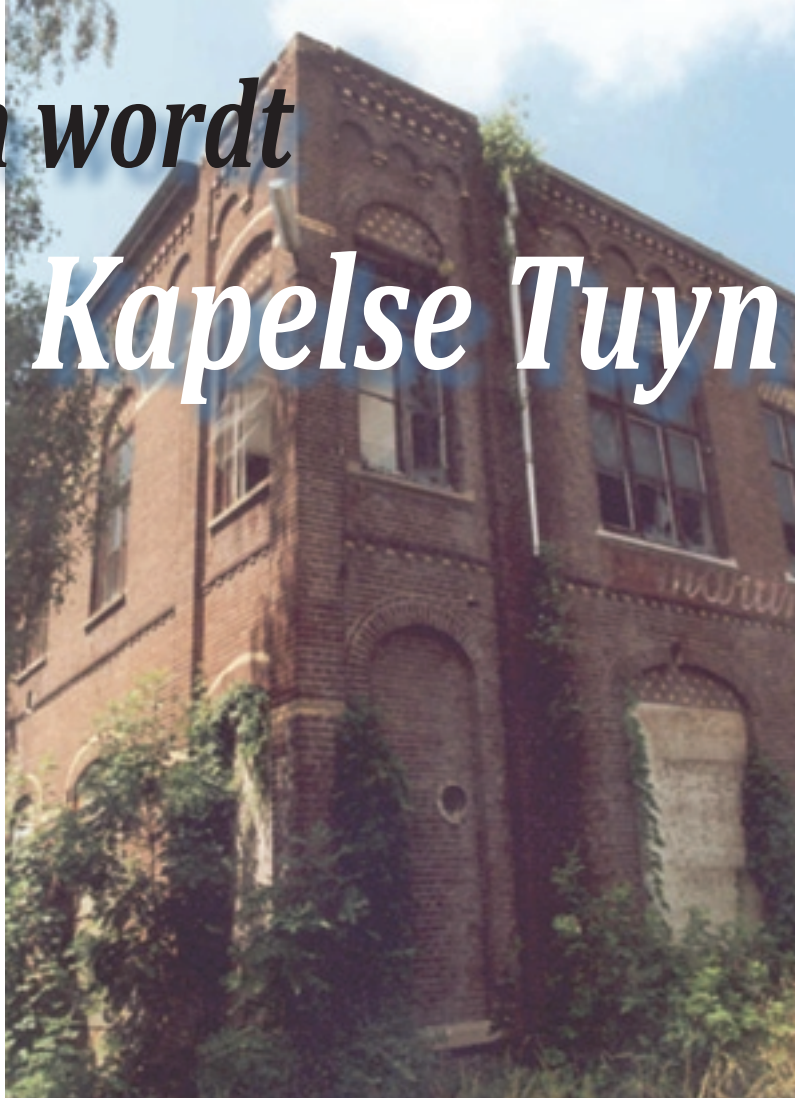
Het Schoolpad heette vroeger Emmalaan. Prinses Beatrixstraat, Prinsesselaan en Zandbergstraat horen ook bij deze benaming. In de volksmond werd gesproken van Schoolpad, vanwege de scholen in de nabije omgeving. Tot 2001 prijkte aan het eind van het Schoolpad naast het Oude Kerkhof een pronte fabriek. In een traditionalistische bouwstijl met een gevel in rode en gele baksteen en metselwerk in kruisverband. Er waren houten rechthoekige en rondboogvensters en houten rechthoekige deuren. Deze 'Grada-fabriek' was geen eeuwig leven beschoren. Het gemeentelijk monument zou aan de sloophamer ten prooi vallen na een brand, terwijl de geschiedenis van het pand eind negentiende eeuw zo mooi begon.

Op het perceel tussen goederenspoorweg IJzeren Rijn en het Oude Kerkhof werd tussen 1880 en 1883 door de Redemptoristen van de Kapel in 't Zand over een lengte van circa 8 meter een school gesticht van twee bouwlagen hoog, met een zadeldak en een privaat aan de achterkant. Meisjes kregen erles van de Zusters van Liefde. De school groeide uit tot een kloostercomplex, waaraan in 1912 - 1918 een patronaat werd toegevoegd dat sterk herinnert aan de bouwkunst van P.J.H. Cuypers. Met een hoekpunt van het oudste schoolgebouw uit ongeveer 1883 werd dit pand rond 1948 getransformeerd tot industrieel complex en werd het bekend als de Gradafabriek.

GRADA IN DE AANBIEDING

In de jaren zestig van de twintigste eeuw kwam de stadsontwikkeling bij de Gradafabriek abrupt tot stilstand. Het pand kwam noodgedwongen leeg te staan, alle bedrijvigheid viel stil. Aanleiding was het uitbreidingsplan Noordzijde Kapellerlaan.

Kapelse Tuyn

Een gedeelte van de gebouwen zou volgens de ter plaatse gegeven bestemming worden doorsneden door de hier geprojecteerde weg en geraakt door een nieuwe rooilijn. De noodzakelijke uitbreiding van de fabriek werd erdoor onmogelijk gemaakt. Grada kwam noodgedwongen in de aanbidding. Het fabriekscomplex werd in 1964 door makelaar van Laer namens de directie van Grada Productie Amsterdam aan de gemeente te koop aangeboden voor de prijs van driehonderdduizend harde Hollandse guldens. Het aanbod bestond uit fabrieksgebouwen met woonhuis op het terrein gelegen aan Schoolpad 19-21. De inhoud van het fabrieksgebouw: 7300 m³ en van het woonhuis 1000 m³. De ruimtes waren van een behoorlijk hechte constructie, maar de staat van onderhoud liet zwaar te wensen over en vereiste een grote investering om weer aan de norm te voldoen. Aan het college van B & W werd de suggestie gedaan om de zaalruimtes voor sportdoeleinden te gebruiken. De waarnemende directeur van de Grada was standvastig in zijn waardebeoordeling van de fabriek. Hij vond de gevraagde koopprijs veel te hoog en achtte een bedrag van 185.000 gulden redelijk. De gemeente met René Höppener als burgemeester volgde dit advies, zodat het onroerend goed overging in gemeentehanden.

TIJDELIJKE VERHURING

De Veldkoning toonde interesse in de panden als tijdelijke magazijnruimte. Ook de WARO had belangstelling en wel voor de opslag van oud papier en voor .. 'debielenwerkplaats', een formulering die nu voor een storm van protest zou zorgen. De Grada wenste de bestaande toestand onveranderd te laten. Na aankoop door de gemeente veranderde de situatie: de Veldkoning betaalde huur voor de stalling van tractoren en landbouwwerktuigen aan de kant van het Schoolpad. Een gedeelte van het woonhuis en een gedeelte van de bedrijfsgebouwen werd verhuurd aan Stichting Werkplaats Waro. De bestemming: oud papier en - de omschrijving op papier werd gecorrigeerd met typex - 'werkplaats voor gehandicapten'. In 1970 (de WARO was inmiddels verhuisd naar de voormalige UTS aan de Minderbroederssingel) volgde correspondentie met de gemeente over onderhoud en bestemming. Bescherming tegen vandalisme was noodzakelijk, want er waren vernielingen aangericht. Gevaar voor brandstichting was niet uitgesloten. Uit voorzorg werden alle raam- en deurkozijnen dichtgespijkerd.

Augustus 1972 meldde directeur van Houtum van de papierfabriek in Swalmen aan de gemeente dat de afzet van toilet papier al geruime tijd stagneerde. Hij verzocht om opslagruimte in de Grada fabriek. Een maand later volgde een verzoek van *Meubles Distingués*, gevestigd aan het Gebroek. De Gebroeders Osterop BV vroeg hierin om een Rommy loods te mogen plaatsen voor de tijdelijke opslag van rompen. De papierfabriek had inmiddels ruimte gevonden in Swalmen. De Gebroeders van Osterop dienden onder meer zorg te dragen voor de reinheid van de ruimtes. De overeenkomst werd aangegaan voor 5 jaar, tot 30 september 1977. In 1973 gingen de zaken zo voorspoedig dat de broeds ook het aangrenzende padvinderslokaal van de Alphonsusstichting erbij mochten huren.

Ten aanzien van onderverhuur nam 'het stadhuis' een schappelijk standpunt in. Ene heer Brakkée mocht in één van de ruimtes kleine kunstvoorwerpen van metaal vervaardigen. Het huurcontract met de gebroeders Osterop werd een laatste keer verlengd tot september 1982. Hierna volgde langdurige leegstand.

In 1999 werd door Wim Beelen en Bernadette Hellenberg na grondig onderzoek geconstateerd dat de architectuur van de fabriek met de beide *Schauseiten* van het resterende pand uit 1883, volledig herstel verdiende. Het was een 'polychroom visitekaartje' voor de firma Grada en de meubelfabriek Osterop. Er zou een wervende uitstraling van uit gaan en zo een herkenbare plaats voor industrieel Roermond bieden. Helaas valt niet alles schoon te wassen wat fout is gegaan in de voorbije decennia. Net als bij grondsanering gaat het bij monumentenzorg om een wikken en wegen van bepaalde belangen. Zelfs de Grada kon hier niet tegenop met alle kracht van schoonmaakmiddelen als bleekwater, spiritus en Lodaline. Grada, het 'fabriekskind' werd met het badwater weggegooid, waarbij met het slechte ook het goede werd weggedaan.

ZICHTASSEN

'Jammer dat dit verloren is gegaan. Het had nog een lijn met het atelier van Cuypers door de polychrome metselwerkgevel', is de constatering van Pascal Huygen, als architect/directeur verbonden aan HKL Architecten Sittard. Hij werkte mee aan het 'herwaarderings-

project de Grada'. Invalshoek was het Plan Zandbergstraat, gekoppeld voor Wonen Zuid met het fabrieksgebouw de Grada. Het project kende twee onderdelen: stedenbouwkundige verkaveling indelen en nieuwbouwwoningen gecombineerd met de Gradafabriek. Uitgangspunt was hierbij de relatie met de andere kant van het spoor zichtbaar te maken. Er werden 'zichtassen' bedacht: vanaf een bepaald standpunt langs een lijn wordt vrij uitzicht geboden naar een karakteristiek punt. Vanuit de Bredeweg was de fabriek vroeger te zien. Het HKL-ontwerp van twee kopwoningen met torens diende als markering. Na de eerste opzet werden *loftwoningen* ontworpen. Aangezien een loft van oorsprong een industrieel gebouw is diende de grote open ruimte blijkbaar als logische inspiratiebron. Hierna volgde de fase haalbaarheid en budgettering. In de tussentijd raakten de vloeren en daken van de fabriek verder in verval en ook het woonhuis ging er in bouwkundig opzicht op achteruit. Na een brand in de Grada werd het besluit tot slopen genomen.

Bron: documentatiemappen Stedelijk Archief, o.a. cultuurhistorische analyse.

Architect Ir. Frans van Dun van Quant Architectuur bv BNA (architect en abonnee van *Ruimtelijk*, een ideale ruimtelijke combinatie) voegt hier aan toe:

'Het plangebied wordt begrensd door de niet meer in gebruik zijnde IJzeren Rijn, Lief-Vrouweveld, Schoolpad en het Oude Kerkhof, een rijksmonument. Er worden 57 woningen gerealiseerd in de koopsector. Voor ons was het een interessante architectonische opgave vanwege de gevraagde kwaliteit en de prachtige locatie. De in het gebied aanwezige historische en ruimtelijke gegevenheden zijn ingepast in het uiteindelijke plan. De situering van de woningen en het stratenpatroon haakt aan op de aangrenzende straten en paden, zodat het gebied zich op een natuurlijke wijze voegt in het bestaande stedenbouwkundige weefsel waardoor bewoners, bezoekers en wandelaars gemakkelijk toegang hebben. Parkeren gebeurt deels op eigen terrein en deels op straat in parkeervakken. Zoveel mogelijk worden aanwezige bomen gehandhaafd en opgenomen in het plan. Daar waar achtertuinen grenzen aan openbare ruimten zijn erfafscheidingen of groenstroken voorzien die direct gerealiseerd worden.

Inspiratie voor de architectuur van de woningen is de nabij gelegen Kapellerlaan. Die wordt gekenmerkt door een grote

diversiteit van architectuur, materialisering en kleurgebruik. Ook is er een grote stedenbouwkundige samenhang omdat de laan wordt geflankeerd door een bomenrij en de gebouwen doorgaans 2 à 3 bouwlagen hebben met een kap afgedekt met pannen. De gevels zelf zijn meestal van baksteen of gecementeerd en op kleur gebracht. Allemaal ingrediënten voor de vormgeving van de nieuwbouwplannen Kapelse Tuyn.

De woningen bestaan uit tweekappers, rijenwoningen en één vrijstaand geschakelde woning. Van de tweekappers zijn 8 stuks zogenaamde *levensloopbestendige woningen* met de hoofdslaapkamer en de badkamer op de begane grond. Deze variatie in typologie heeft ook geleid tot een aangepaste architectuur. De gevels tonen een combinatie van baksteen (handvorm) in een warme oranje/rode kleur en geschilderd metselwerk in een gebroken witte tint. De dakpannen zijn antraciet waarmee het geheel een ingetogen, chique karakter krijgt. Veel aandacht is besteed aan de detaillering rondom de voordeurkozijnen en extra reliëf in de gevels.

Door al deze inspanningen zijn wij overtuigd van de uiteindelijke kwaliteit van dit gebied en de te realiseren woningen en zal het prettig wonen zijn voor de toekomstige bewoners.'

VERANTWOORD KLEURGEBRUIK

De binnen- en buitenzijde van het Stedelijk Museum Roermond wordt gerenoveerd, met als doel: *Het Cuypershuis*, waarin aandacht voor het leven en werken van Cuypers, en in het verlengde hiervan de eigentijdse vormgeving. Een vakman-schilder krijgt bij zo'n renovatie een (goede) eerste indruk als hij het exterieur bekijkt. Wat blijkt? Bij dit exterieur wordt in wit het houtwerk afgelakt. Cuypers zou zich omdraaien in zijn graf als hij het zou zien. Dit hoort 'flessengroen' te zijn: RAL 6007! Historisch onderzoek naar de exacte kleur is geen enkel probleem meer, overal in Nederland wordt dit met succes toegepast. Denk aan Dordrecht, de enige stad in Nederland met een eigen kleurenwaaier voor toepassing op historische panden. De voorzijdes van de dakgoten van het Cuypershuis worden met rechte stroken multiplex afgewerkt. Dit hoort een mooie plank te zijn met een ronding, een

'kraal', op het einde. Met als overgang naar het zink een geprofileerde lijst. Onacceptabel als dit ooknog eens in wit wordt opgeleverd. Op de hoek van de Minderbroederssingel en de Dr. Leursstraat en is een pand opgeknapt. Art-deco, Jugendstil, bouwkundig op het eerste gezicht van buitenaf, prima. Maar het kleurgebruik: WIT. Wat een wansmaak. Lees hoe

het moet in *City Life* van oktober 2010. Venlo restaureert de Metropoolpanden. Fantastisch! Waar zit het probleem? Het schilderwerk is even duur, of het nu wit of in de juiste kleur wordt geschilderd. Zijn de mensen die het bedenken ondeskundig? Er zijn in de stad meerdere panden te noemen, waar met of zonder toestemming maar wat aangerommeld wordt op het gebied van kleurgebruik. Zoals op de hoek van de Dr. Leursstraat/Minderbroederssingel. Het zou goed zijn wanneer daar structureel verandering in komt, door goed vastgestelde richtlijnen, waar ook een monumentencommissie of welstand zich aan te houden heeft. Zorgvuldige toepassing van kleur vergroot de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van historische steden en gebouwen!

Opgetekend uit de mond van Har Opheij, vakman-schilder

LEESVOER

Voor de donkere en feestdagen is er van alles te koop en te lezen:

- de Verjaardagskalender Monumentaal Roermond zoals die momenteel verkrijgbaar is bij de Trompetter en VVV-kantoor;
- het boek over het Kruiswegpark dat op 11 december verschijnt en verkrijgbaar is bij Boom, Plantage boekhandel, VVV, Kepels Winkelke en Kapelboekwinkel.
- de site 'Roermond in de steigers' van Joep Niessen: <http://roermond.website-maker.nl/roermond> Niet bepaald kritisch, wel informatief.

App maakt van de iPhone een wichelroede van de stad

(Gelezen in NRC-Handelsblad)

De stad zoals die was, wordt en had kunnen zijn. Dankzij de nieuwe, gratis iPhone applicatie, *Urban Augmented Reality*, heb je een heel stadsarchief op zak. Ga je naar Rotterdam of Amsterdam, dan kun je die app daar al toepassen. Je richt de iPhone op een gebouw en dankzij GPS-satellieten wordt het onzichtbare van dat gebouw blootgelegd. In diverse lagen worden teksten, tekeningen, foto's, plattegronden, archiefmateriaal en films over dat gebouw op je scherm geprojecteerd. Een mobiel archief op zak. Begin volgend jaar komen Den Haag en Utrecht erbij; Almere en Den Bosch hebben zich al gemeld. Het wachten is op Roermond!

PENTTEKENINGEN

TIJDELIJKE BESTEMMING

Het voormalige kadaster verandert in de loop van 2011 in elf stadswoningen en krijgt de naam *Ancien Cadastre*. Het leegstaande pand fungeert voorlopig als kunstgalerie. Zonder enige vorm van subsidie. De projectontwikkelaar stelt de hoge, imposante ruimtes tijdelijk beschikbaar aan exposanten. Een initiatief bij leegstand van een monumentaal pand dat navolging verdient, zeker in een tijd waarin helaas fors bezuinigd wordt op cultuur.

BOUWSTIJL

Het Rijkskantorengedrag (voormalig kantoor Belastingen) is gebouwd in zakelijke stijl met traditionele elementen die verwijzen naar neorenaissance. Het bestaat uit twee bouwlagen en een zolderverdieping met afgeplat schilddak. De monumentale gevel is uitgevoerd in bruinrode baksteen, met natuursteen en geglaazuurde tegels.

Het gebouw met de aanduidingen in tegeltableaus, het toepassen van geprofileerde baksteen en de zorgvuldige detaillering van alle houtwerk wordt toegeschreven aan de in 1906 benoemde stadsbouwmeester Leonardus Hubertus Luyten.

Dat de stad kennelijk bemoeienis had met de vestiging van de belastingdienst blijkt uit het boven het tegel-

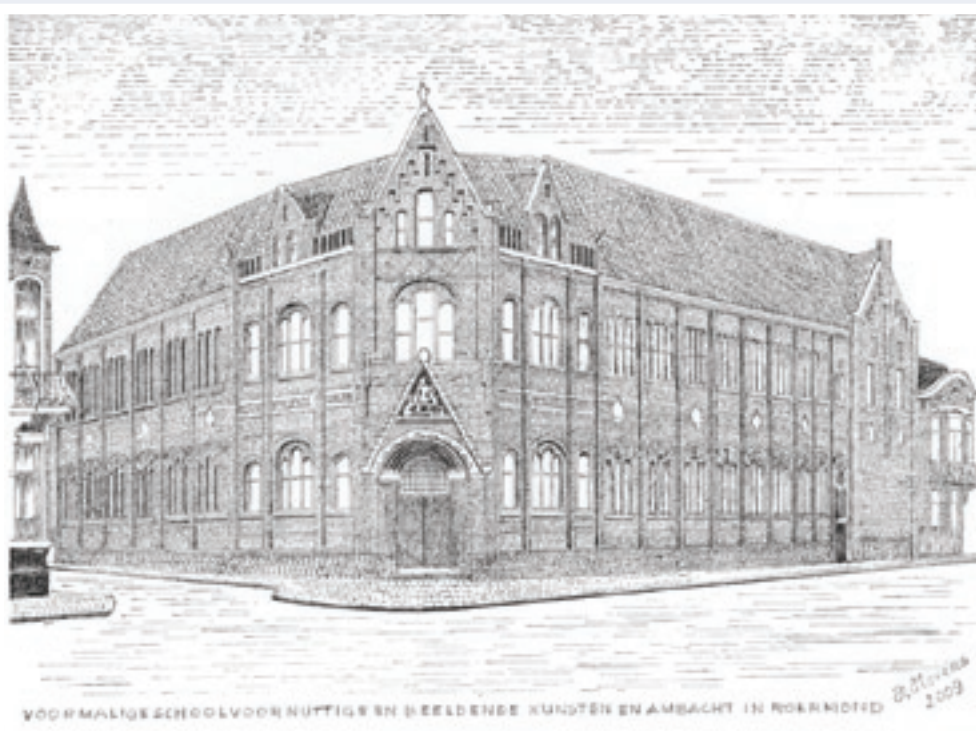
tableau met het landswapen aangebrachte stadswapen in kunststeen.

Het pand bleef steeds in handen van het rijk, het laatst als opleidingsinstituut voor het Ministerie van Justitie. Na de leegstand ca. 1998 behield het gebouw de oorspronkelijke maat en werd het karakter van het pand niet fundamenteel aangetast. De dakkapellen dateren uit de jaren zestig van de vorige eeuw.

De wapenspreuk in het tegeltableau is: 'Je maintiendrai'. Benedenramen en bovenlichten zijn gescheiden door tegelvelden met tekst. Links naast elkaar: 'Hypotheek en Kadaster' en rechts: 'Belastingen en Registratie'.

Bron: GAR; bouwhistorisch onderzoek van Begijnhofstraat 28

MWH

Van 14 november tot en met 31 december presenteert Het oude kadaster in de Begijnhofstraat een expositie met penttekeningen van *Harry Hovens* (90). Zijn tekeningen tonen allerlei locaties in Roermond die op een natuurgetrouwe wijze zijn getekend. De gedetailleerde stadsgezichten zijn te bezichtigen op zaterdag en zondag van 13 tot 17 uur. De entree is gratis. De historische penttekeningen zijn er ook als kaarten te koop.

Mooi gebouw, die Natalinitoren. Maar de omgeving, de kademuur en het K-bord van de PTT, kunnen nog een opknopbeurt gebruiken.

Wat dreigt in het Roermondse te verdwijnen, hoe staat het met nieuwe projecten en wat doen 'die lui van Ruimte' daaraan?

Zie ook: www.stichtingruimteroermond.nl

Tekst LUCIEN JANSEN en LEONARD FORTUIN
Foto LEONARD FORTUIN

Roermond vindt u opgesomd welke activiteiten daaronder vallen. Er ontstond in de raadsvergadering met name discussie over de periode waarin de con-

angst niet, evenmin als de wethouder van Economische Zaken. Die werd zelfs zo boos over de discussie dat hij ter plaatse een 'straf' oplegde aan de Raad: hij zou voortaan het Terrassen- en Reclamebeleid niet meer voorleggen aan de Raad want dat was hij wettelijk niet eens verplicht. Over die stelling bestaat bij ons twijfel, maar los daarvan lijkt het ons een ongepaste maatregel aangezien de oppositie niets anders doet dan gebruik maken van een democratisch recht. Je mag toch hopen dat een beoogd senator langer nadenkt voordat hij een dergelijke uitspraak doet.

NIET GEWONNEN

NRC Handelsblad had zijn lezers opgeroepen te melden wat in hun ogen het lelijkste gebouw van Nederland is. Hoewel u misschien zou verwachten dat wij lelijke gebouwen in Roermond hebben aangemeld, verzekeren wij u met de hand op ons hart dat niet gedaan te hebben. Toch bereikte het Retail & Outdoor Center de achtste plaats op de lijst van lelijkste gebouwen van Nederland. Misschien niet helemaal representatief, gezien het beperkte aantal lezers dat een stem heeft uitgebracht, maar toch. Positief geformuleerd betekent het toch weer landelijk aandacht voor Roermond en dat is mooi meegenomen.

Dit geldt niet voor de zonder vergunning geplaatste reclameuitingen langs de invalswegen van Roermond. Nu we een kabinet hebben dat weliswaar 'gedoogd' wordt maar zelf aan 'gedogen' geen boodschap heeft, vragen wij ons af wanneer gemeente en provincie eindelijk ook eens handhavend gaan optreden, want dit gedogen komt hun geloofwaardigheid niet ten goede.

RECLAME- EN TERRASSENBELEID

In de gemeenteraadsvergadering van 30 september 2010 is nogal wat reuring ontstaan over het Welstandsbeleid 2010, waarvan het reclame- en terrasbeleid onderdeel is. Omdat op 1 oktober 2010 het Besluit omgevingsrecht (Bor) in werking is getreden, diende de Nota Beeldkwaliteit 2008 aangepast te worden. De Bor is gekoppeld aan de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). Met de invoering van deze wet op 1 oktober jl. worden ongeveer 25 toestemmingen ondergebracht in één vergunning, aangeduid als de 'omgevingsvergunning'.

De Wabo en de Bor hebben er voor gezorgd dat er nu sprake is van *omgevingsvergunningplichtige* en *omgevingsvergunningsvrije activiteiten*. De vergunningplichtige activiteiten zijn welstandsplichtig. In de Nota Beeldkwaliteit op de website van de gemeente

cepten van de Nota Beeldkwaliteit 2010, het Reclamebeleid 2010 en het Terrassenbeleid 2010 ter inzage hebben gelegen, te weten van 7 juli t/m 17 augustus 2010. Dit was voor veel inwoners en ondernemers van Roermond de vakantieperiode en dat zou de reden kunnen zijn dat er helemaal geen zienswijzen werden ingediend. De wethouder van Economische Zaken kreeg dan ook het verzoek om de conceptnota's nogmaals ter inzage te leggen. Dat verzoek wees hij (hooghartig) af.

Het tweede punt dat tot heftige discussie leidde betrof de mogelijkheid die nu wordt geboden voor "het plaatsen van een lichtbak plat tegen de gevel onder de voorwaarde dat deze is geïntegreerd in het gevelvlak, dat wil zeggen dat de vormgeving, maatvoering, materiaalgebruik, kleurstelling, plaats van het reclameobject en wijze van plaatsen moeten aansluiten bij het karakter van het pand en de belendingen".

Nog afgezien van het feit dat deze zin minstens zoveel vragen oproept als hij beantwoordt, maakte hij twee oppositiepartijen bevreesd dat Roermond spoedig vol zou hangen met lichtreclames. Wij delen die vrees. De coalitie deelde die

BESTEDING GELD VOOR NOORDELIJKE VESTINGWERKEN

We schreven al eens eerder over de een miljoen gulden (€ 453.780,-) die de gemeente rond 2000 toezegde voor de Noordelijke Vestingwerken, te weten de resten van de vestingwerken die nu nog onder de grond liggen tussen de Rattentoren en de Cattetoren. Dat geld zou na uitvoering van fase 1 van het DOC worden besteed voor het ontgraven en restauration van de Noordelijke Vestingwerken. Inmiddels begint het DOC met fase 3 maar de Noordelijke Vestingwerken liggen er nog altijd onaangeroerd bij. Op ons verzoek heeft de gemeente ons een overzicht verstrekt van de projecten die zijn betaald uit die oorspronkelijk 1 miljoen gulden. Het betreft het geld voor de restauratie van de Cattetoren (€ 395.000,-), de reparatie van de Cattetoren (€ 5.000,-), het opstellen van een visie op de Noordelijke Vestingwerken (€ 11.000,-), de restauratie van de Rattentoren (€ 65.000,-), archeologisch onderzoek vóór de Kathedraal (€ 47.330,-), de restauratie van de muurtoren (€ 125.000,-), de herinrichting van de Grote Kerkstraat (€ 133.500,-) en de restauratie van de muur bij de Pastorie (€ 50.000,-). Daarmee is het budget van € 453.780,- met € 378.950,- overschreden.

Hoewel wij niet willen bestrijden dat de door de gemeente opgevoerde projecten te maken hebben met monumenten(zorg), zijn wij toch van mening dat de met dit geld betaalde projecten weinig of niets te maken hebben met de Noordelijke Vestingwerken. Die opvatting hebben wij uiteraard kenbaar gemaakt aan de gemeente en men heeft ons toegezegd hierover eind 2010 een definitief standpunt in te zullen nemen. Op dit onderwerp komen we dus nog terug. ®